

UDK 821.163.42(091)
Pregledni rad
Primljen 7. siječnja 2015.
Prihvaćen 21. ožujka 2015.

SANJA VULIĆ

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb
svulic@hrstud.hr

VJERSKE TEME U DJELIMA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA IZ MAĐARSKOGA DIJELA BAČKE

U radu se analiziraju vjerske teme u djelima izabranih šokačkih i bunjevačkih hrvatskih književnika koji su rodom iz dijela Bačke koji je nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije pripao državi Mađarskoj. Među hrvatskim književnicima koji u doba Austro-Ugarske Monarhije pišu djela s vjerskom tematikom ističe se šokački Hrvat Grga Andrin te bunjevački Hrvati Ante Evetović Miroljub i Ivan Petreš. Šokački Hrvat Mišo Jelić djelovao je između dvaju svjetskih ratova, pa do 1948. Svi navedeni izabrani autori ujedno su i čuvari nacionalne svijesti manjinske zajednice kojoj pripadaju, što se jasno ogleda i u njihovim djelima, u kojima se nerijetko isprepliću vjerske i nacionalne teme.

Ključne riječi: Mađarska, Bačka, Hrvati, književnost, vjerske teme

Uvod

U dijelu Bačke koji je nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije pripao državi Mađarskoj najbrojniji su bunjevački Hrvati, a manji je broj šokačkih te osobito baćinskih i dušnočkih Hrvata. Hrvati koji žive u Baćinu i Dušniku južno od grada Kalače¹, u Bačku su doselili u 16. stoljeću iz istočne Slavonije. O šokačkim Hrvatima u Bačkoj postoje povijesni podatci još od 16. stoljeća, ali znatna su doseljavanja iz Bosne i Slavonije bila u 17. stoljeću, pa i

¹ U hrvatskoj se literaturi ime toga grada susreće u inačicama *Kalača* i *Kaloča* (mađ. *Kalocsa*).

početkom 18. stoljeća. Bunjevački Hrvati u Bačku su se uglavnom naselili u 17. stoljeću s obronaka Dinare i Svilaje, u trima velikim selidbenim valovima (usp. Šokčević, 1997: 10). Nakon Prvoga svjetskoga rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije, stupanjem na snagu Trianonskoga sporazuma g. 1921., Bačka je podijeljena na dva dijela. Manji dio, tzv. Bajski trokut, pripao je novoosnovanoj državi Mađarskoj, a veći dio novoosnovanoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Taj veći dio danas je u državi Srbiji.

U dijelu koji je pripao Mađarskoj samo je jedno naselje šokačkih Hrvata. To je veliko selo Santovo koje se nalazi na samoj granici s današnjom državom Srbijom, samo nekoliko kilometara udaljeno od Bačkog Brega s druge strane granice. U doba naseljavanja u Santovo, pa sve do samoga kraja 19. stoljeća, svi su Šokci u Santovu bili katolici. Međutim, 19. stoljeće, a osobito druga polovica 19. stoljeća jest razdoblje vrlo agresivne mađarizacije svih nemađarskih naroda na prostoru tadašnje Ugarske. Tako su se, među inim, mađarizirala i hrvatska imena i prezimena. Najviše su mađarizaciji bili izloženi katolici nemađari, jer je Katolička crkva u Ugarskoj bila vrlo značajno sredstvo mađarizacije ostalih katoličkih naroda u toj zemlji. U Santovu je potkraj 19. stoljeća župnik bio bunjevački Hrvat Ivan Burnać, povratnik među katolički kler nakon što je nekoliko godina bio napustio Crkvu. Želeći se dočvoriti tadašnjemu kalačkomu nadbiskupu György Császku, Ivan Burnać mađarizira svoje ime i postaje Bátori János. G. 1896., u jeku priprema za proslavu tisućljeća mađarske državnosti, nasilno pokušava nametnuti santovačkim Hrvatima liturgijska čitanja, propovijedi i pučke vjerske pjesme na mađarskom jeziku, čemu se oni energično protive. Stanje u Santovu 1896. zorno opisuje ovaj navod: „Hrvati počnu plakati, groziti se i u svom ogorčenju navale na župnika kojega redarstvo jedva spasi od linčovanja. U takvoj uzrujanosti odmah sastave i pošalju deputaciju u Kalaču i Budimpeštu tražeći da im se prava u crkvi povrate. Kad im to ne uspije, zakunu se gotovi svi da dotle neće polaziti crkvu dok im se ne povrate ranija prava“ (Pekić², 2009: 145). Burnać, odnosno Bátori na vlastiti zahtjev napušta Santovo 1897., ali zahtjevu Santovčana ni nakon toga nije udovoljeno, pa „nesretni Santovčani odašilju dvadeset ljudi u slavonsko selo Sv. Blaž s namjerom da kupe jednu pustaru i da se tamo stalno nastane (...) Međutim, kupnja nije uspjela, te su morali nastaviti bezuspješnu borbu za oteta prava“ (Pekić, 2009: 146-147). Nakon toga, dio šokačkih Hrvata podliježe propagandi Srpske pravoslavne crkve i prelazi na pravoslavlje. Prekrštavanje se dogodilo 12. ožujka 1899. (usp. Mandić, 2000a: 25, podrubnica 62). Dio vjernika ubrzo se vratio katoličkoj vjeri, a dio koji to nije učinio prihvatio je srpsku nacionalnost, pa su današnji Srbi u Santovu potomci bivših santovačkih

² Pekićeva je knjiga prvi put objavljena 1930. u Subotici.

šokačkih Hrvata katolika. Taj je događaj postao temom različitih poetskih i proznih djela hrvatskih pisaca koji su rodom iz Santova.

Vjerske teme u djelima izabраниh santovačkih pisaca

U Santovu su u 19. stoljeću rođena četvorica budućih hrvatskih pisaca: To su Brnja Andrin (1835.-1871.), Grga Andrin (1855.-1905.), Marko Fucin (1861.-1910.) i Marin Pejin (1891.-prvi svjetski rat). Najstariji od njih, Brnja Andrin (1835.-1871.), umro je gotovo dva desetljeća prije spomenutoga prekrštavanja, pa je logično da to nije mogla biti tema njegovih djela. Među vrlo skromnom očuvanom pjesničkom ostavštinom toga autora³ nalazi se i pjesma „Anđel čuvar“, napisana u maniri onodobne romantičarske književnosti.

U književnom pogledu od spomenute je četvorice autora najznačajniji Grga Andrin, koji je prije svega bio svećenik, pa su u svim njegovim djelima, i proznim i u stihovima, u većoj ili manjoj mjeri sadržani kršćanski elementi. Ovom prigodom izdvajam crticu „Vražje nedilo“, napisanu u ožujku 1899. Tema crtice je spomenuti prelazak dijela santovačkih šokačkih Hrvata katolika na pravoslavlje, te istodobno njihovo posrbljivanje. Autorov odnos prema tomu događaju, jasan je već iz prvih nekoliko rečenica: „Bože zaklopi oči moje! Ne dopusti, da videm ovu krutu zbilju, koja je poput zmije otrovnice nalegla na moje Santovo, i ljude njegove, naše dobre kršćane vuče u ponor pakleni.“ Malo dalje objašnjava: „I zbi se ono, od čega me jeza vata i znoj obliva. Moja ljubljena hrvatska bratja, moji dragi Šokci, kojima se dičim i svagdi ponosim, ostaviše viru praotaca i pramajka svoji.“ Dalje događanje u crtici sukladno je zapisima očevidaca, pa Andrin spominje točne lokacije pojedinih zbivanja i imena vodećih sudionika tih zbivanja.⁴ Dio se konvertiranih Santovaca odmah pokajao i otišao u nedaleki Bački Berek u katoličku crkvu na ispovijed. Veći je dio konvertita ipak ostao u pravoslavlju.

Andrin je zabilježio pjesmu koja se pritom pjevala:

Zaboravi da si Šokac bio
i šokački s majkom govorio.
Srpski zbori i srpski govori,
jer su srpski čak i rajski dvori.

³ Većina je rukopisa toga autora izgubljena.

⁴ Prekrštavanje na pravoslavlje zbilo se 12. ožujka 1899. u dvorištu kuće Jakoba Prodana. Nakon toga, prekrštenici su slavili u kući Aguština Blažetina u dijelu Santova zvanom Prnjavor.

Andrin ni u nastavku crtice ne skriva svoj osobni odnos prema tomu događaju: „Spušća se teški i gusti mrak na selo, kuće i ljude u njima, koje taru brige i pritiskiva teret griha. Zvizde se sakrile iza tavnih oblaka, ne želeć gledati izdajnike vire svoje.“

Između dvaju svjetskih ratova, pa do 1948., osobito je plodan književnik Mišo Jelić (1881.-1961.), također Santovac rodom, odvjetnik i istaknuti kulturni djelatnik među Hrvatima u mađarskom dijelu Bačke. G. 1948. osuđen je na robiju, te je i tjelesno zlostavljan. Zaplijenjena mu je i sva imovina. Teško bolestan, pušten je iz zatvora 1954. Umro je u bijedi 1960. Tema prelaska dijela Santovaca na pravoslavlje trajno je zaokupljala Mišu Jelića, kako u pjesmama tako i u prozi. Kada je 1923. umro omiljeni santovački župnik i narodni preporoditelj, bunjevački Hrvat Grgo Jasenović, Jelić mu je posvetio prigodnu pjesmu od pet četverostiha, koju je naslovio „Slavnomu mučeniku“. Naime, Jasenovića su nakon Prvoga svjetskoga rata mađarske vlasti potjerale iz Santova, uhitile i okrutno mučile. Zatim je protjeran preko granice u Kraljevinu SHS, gdje su ga srpske vlasti također zatvorile i mučile. Kada su ga doveli do ruba smrti vratili su ga u Mađarsku, gdje je ubrzo umro od posljedica zlostavljanja. Za svoga pastoralnoga djelovanja u Santovu, Jasenović je bio izložen dvostrukim pritiscima. S jedne strane od mađarske vlasti koja je od njega očekivala da Santovce pomađari, a s druge strane od već spomenute nove srpske pravoslavne zajednice koja u Santovu postoji od 1899. kada je dio Santovaca vjerski konvertirao i posrbio se. Jasenović je odlučno odbijao pritiske i jednih i drugih. O tom piše i Mišo Jelić u spomenutoj pjesmi „Slavnomu mučeniku“:

„Izdaj narod, prodaj ime!“
Arpadov viče poklonik.
„Minjaj viru, satri sime!“
Lazarov krikće bezbožnik!

Dalje nastavlja u simetričnim osmercima:

Potijano žrtva zbori:
„Osnaži me, Gospodine.
Neka viđu ti zlotvori,
Kako Hrvat rabro gine.“

Grgo Jasenovića i složene političke prilike u kojima je taj preporoditelj Hrvata u Bačkoj živio i djelovao, Jelić detaljno opisuje u prozi naslovljenoj „Svećenik Grgo“.

Temu prelaska Santovaca na pravoslavlje Jelić se opet vratio u pjesmi „Nebo plače“, spjevanoj 1929. u maniri starih narodnih simetričnih osmeraca, ali s izmjeničnom rimom. Naslov je motiviran stvarnim meteorološkim prilikama jer je 12. ožujka 1899. u Santovu zaista padala jaka kiša (usp. Mandić, 2000a: 25, podrubnica 62). Zato je naslov pjesme „Nebo plače“ personifikacija, koju objašnjava prvi stih:

Već tri dana gusta kiša lije.

Da je riječ o alegoriji pokazuje druga kitica:

Nebo plače, jer ovce odlazu
U zagrljaj drske Bizantije,
Isus žali, što nam viru gazu
dični sinci naše Šokadije,

a potvrđuje posljednja kitica:

Mrtavačko zvono selom cvili
Crkva naša svoje oplakiva
Koji juče katolici bili,
A danas su samo sinja siva.

Baladu „Smrt Anice Lukine“ Jelić je napisao na blagdan Svih svetih 1929., opet u maniri narodne pjesme U njoj opjevava tragičan događaj koji se zbio u travnju te godine, kada je santovačku djevojku Anicu ubio jedan mladić, imenom Rodoljub, jer se nije htjela udati za njega i prijeći na pravoslavlje. Sam zaplet radnje u baladi Jelić donosi u dijalogima. Mladić progovara:

„Al šta neću moći dobit milom,
To ću uzet, braćo moja, silom.
Anica će Srpkinjom se zvati,
Ili će ju oplakivat mati!”

Djevojka mu odgovara:

„Rodoljube, ja tebe ne voljim,
Ostavi mi, lipo tebe moljim.
Ja ne dajem svoje običaje,
Viru svoju niko ne prodaje.“

Na kraju balade Jelić navodi i santovačku lokaciju gdje se opjevano ubojstvo zaista zbilo:

U Santovu kod Đuke birtaša
Poginila lipotica naša.
tilo sad joj u grobu počiva,
Njega suza svaki dan zaljiva.

U memoarskoj prozi naslovljenoj „Medene i gorke kapi sićanja” Jelić s ponosom ističe kako njegovi nisu promijenili vjeru: „Kad nas biskup iznevirio, privario, moji u “vlaško” nisu prišli, ali moj dada vala i 15 godina nije išao u crkvu, iako je bio kako valja virnik i bogomoljac.” U hodočasničkom pak putopisu, naslovljenom „Od Santova do Pečuva”, spominje kako je na hodočašću bila i starica Anica Prodan, koja je za toga dugoga i napornoga hodočašća postila i nije se željela odmarati, smatrajući to pokorom što je bila prešla na pravoslavlje. „Posli Lačke Pustare je odmor. Kod križa odpivamo jednu pismu, posidamo, ležemo, jidemo, kripimo tilo.

Snaš Anice ajte sist! – zovemo na travu staru Prodanovu, ali ona:

Neću, dica! Nek sad pati to pogansko tilo, zavridilo je! – po glasu osićaš, da se neće pokorit ni za živu glavu.

Ne moljakamo ju, jer svi znamo uzrok: i ona je bila u ‘vlaškom’, pa sad ispašćava grije.“

Mišu Jelića je trajno tištila činjenica što je dio njegovih Santovaca napustio Katoličku crkvu. U kratkoj memoarskoj prozi „Nepotribna međa“, koju je napisao u kolovozu 1929.⁵, nakon što je pohodio grob djevojke čije je ubojstvo opjevao u baladi „Smrt Anice Lukine“, nastavlja: „Sa tim mislima krenem dalje, pridjem medju to jest stazu što razdvaja katoličko od grkoistočnog (pravoslavnog) groblja. Medju, koja ne bi morala biti, jer i na jednoj i na drugoj strani naši su ljudi, tačnije njihovi ostatci. (...) Ako im je to drugo ime milije, nek im bude, ja im to uzkratit ne možem i ne želim, al u mojim očima ostat će ono, šta su uvijek i bili i šta će dokraj života biti: naše lipe, šarolike, hrvatske il šokačke gore list. Zbog tog se uvriliti ne možu, jer je to istina živa...“

⁵ Proza je napisana na blagdan sv. Stjepana, kralja ugarskoga.

Vjerske teme u djelima izabranih bunjevačkohrvatskih književnika iz mađarskoga dijela Bačke

Među bunjevačkohrvatskim književnicima iz dijela Bačke koji je nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije pripao državi Mađarskoj osobito je zapažen književnik Ante Evetović Miroljub, rodom iz Aljmaša (Bácsalmás)⁶, te između dvaju svjetskih ratova Ivan Petreš, rodom iz Kačmara.

Ante Evetović Miroljub⁷ (1862.-1921.) istaknuti je predstavnik hrvatske književnosti u Bačkoj u desetljećima koja su prethodila raspadu Austro-Ugarske. Suvremenici su ga najviše upoznali preko pjesničke zbirke *Sretni i nujni časi* (Osijek, 1908.). Jedan od ciklusa u toj zbirci naslovljen je „Razne pjesme“. O tom ciklusu književni povjesničar M. Evetović među inim piše: „To su pjesme, koje je spjevao kao svećenik i pjesnik, da svojom pjesmom slavi Boga, služi svome milome narodu i širi ljubav među ljudima na zemlji. U doba liberalizma i ateizma, kada su mnogi učeni sinovi hrvatskoga naroda bili slijepi robovi materijalizma, kada su zaboravili cilj i svrhu života, Miroljub se javlja sa ovim pjesmama. Njegova prva misao leti Bogu“ (Evetović⁸, 2010: 496). Kao pisac kršćanskoga nadahnuća Miroljub je zapažen i u hrvatskim književnim krugovima u Mađarskoj. O njegovim pjesmama s vjerskom tematikom književni kritičar S. Velin piše: „Sve su te pjesme duboko prožete vjeron i pouzdanjem u Boga te sviješću o svetosti svećeničkoga zvanja“ (Velin⁹, 2001: 49). A. Sekulić ističe etičku komponentu Miroljubovih pjesama s vjerskom tematikom, koje su „često pisane kao molitve (*Dođi nama Duše Sveti, Ja se vječnom Bogu molim, On uskrsnu kako reče, Bog, Badnje večer, Na Božić, Na Velik Petak* i dr.), ali u njima nema produbljivanja vjerske problematike, apologetskih mudrovanja.“ (Sekulić, 1994: 274). U povodu 150. obljetnice pjesnikova rođenja, g. 2012. objavljen je u Subotici izbor iz Evetovićeva pjesništva, naslovljen *Vječnosti doba*. Priređivač zbirke Vladan Čutura od Miroljubovih je pjesama kršćanskoga nadahnuća izabrao i u zbirku uvrstio pjesme „Molitva“, „Ja se vječnom Bogu molim“, „On uskrsnu kako reče“, „U dolini ovoj suznoj“, „Bog“, „Tužba“, „Uzdisaj radnika“. Međutim, stroga podjela Miroljubovih pjesama u tematske skupine teško je provediva jer se u njegovim pjesmama nerijetko isprepliću različite teme, pa i onda kada su

⁶ Riječ je o Aljmašu u Mađarskoj, a ne o onom u Hrvatskoj.

⁷ Krsno mu je ime bilo Franjo, redovničko Ante, a pod književnim pseudonimom Miroljub nastavljač je hrvatske preporodne književnosti.

⁸ Svoju je knjigu Matija Evetović dovršio početkom 1941. Prvi je put tiskana tek 2010.

⁹ Velinov je tekst napisan i prvi put objavljen 1963.

pjesme prigodno ispjevane uz pojedine blagdane. Za ilustraciju donosim prvu kiticu opsežne pjesme „Dođi k nami, Duše Sveti“¹⁰, u kojoj se isprepliću kršćanska i domoljubna tematika:

Dođi k nami, Duše Sveti
Srdaca nam Tješitelju
Ispuni nam rodnu želju:
Daj Hrvatskoj ljepše dane
Srećom roda obasjane.

Drugi izabrani autor djela s vjerskim temama, iz dijela Bačke koji je nakon raspada Austro-Ugarske pripao Mađarskoj, tj. iz Bajskog trokuta, bio je Ivan Petreš (1876.-1937.). Od iznimne je važnosti njegov doprinos književnosti i kulturnomu životu Hrvata u Mađarskoj u 20-im i 30-im godinama 20. stoljeća. Njegove pjesme, pripovijesti, scenski tekstovi i članci s različitim tematikom (ponajviše vjerskom i političkom), za života su mu objavljivani u novinama, časopisima i kalendarima bunjevačkih i šokačkih Hrvata. Među Petreševim proznim tekstovima ima i takovih kojima nedostaju elementi pripovjedne proze, pa bi te tekstove bolje bilo svrstati među Petreševe članke nego među pripovijetke. Ta se tvrdnja odnosi na tekstove „Sveti Ivan Krstitelj“, zatim „Sveto misto: Jud (Gyud)“ i „Iz života Kristovih apoštola“. Ti tekstovi zapravo pripadaju propovjednoj, a ne pripovjednoj Petreševoj prozi. Osim tih propovijedi, među članke bi valjalo svrstati i teološki tekst „Oblik Isusa Krista“ koji je također tiskan među pripovijetkama, kao i u dijaloškoj formi iznesena razmišljanja o važnosti vjere pod naslovom „Crvendaš i kršćanin“. U svojim je pripovijetkama Petreš pisao gotovo isključivo o bunjevačkim Hrvatima u Mađarskoj za koje je svoja djela i pisao, hrabreći svoj narod da ustraje u očuvanju svoga nacionalnog identiteta, vjere, običaja i morala. Zbog toga se radnja brojnih njegovih pripovijedaka zbiva upravo na pretposljednju adventsku nedjelju koja je u bunjevačkoj tradiciji neobično važna jer se tada slavi blagdan posvećen majkama, zvan *Materice*. Brojne su i pripovijetke kojih se radnja zbiva posljednje adventske nedjelje koja je nazvana *Oci* jer je posvećena očevima, a najviše je pripovijedaka u kojima se glavni događaji zbivaju na sâm Badnjak, odnosno Badnju večer i na Božić. Zato nije začudno što tri njegove pripovijetke nose naslov „Materice“, dvije su naslovljene „Oci“, jedna „Na Oce“, jedna „Badnji dan“, tri „Badnje veče“, jedna „Badnje veče kod Lenkićevih“, dvije „Božić“ i jedna „Grozan Božić“. U tim se tekstovima redovito opisuju vjerski običaji bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj. Vrijeme se radnje u tim, ali i u drugim proznim djelima često određuje prema

¹⁰ Pjesma je prvi put objavljena 1906. u časopisu *Narodna obtana*.

crkvenoj godini, odnosno veže uz pojedine blagdane. Tako se npr. u jednoj od pripovijesti s naslovom „Božić“ prvi fabularni zaplet dogodio „baš na Začeće, kad su s' mise kući išli“, a u pripovijesti „Materice“ za prvoga fabularnog zapleta „baš je Sveti Ilija bio“. U pripovijesti „Čoban i Ciganin“ glavni se događaj zbio „baš...prid Svetog Stipana u lito“, u pripovijesti „Potop“ događaj je bio „prid Petrov“, u prozi „Vatra“ važan se događaj zbio „baš na Mariju Magdalenu“, dok se u djelu „Vađenje zuba“ dogodio „baš posli Sveta tri kralja“. U pripovijesti „Teška vrimena“ važan se događaj zbio „na dan svete Terezije, daklem 15. listopada“, a u djelu „Badnje večer“ dogodio se „licem na Miholj“. Premda je uloga Petreševih pripovijedaka u očuvanju manjinske zajednica bila iznimno važna, te proze uglavnom nemaju veću umjetničku vrijednost. Likovi su pretežito crno-bijelo karakterizirani s eventualnom naglom preobrazbom loših u dobre. Da bi postigao željeni efekt, Petreš vrlo često pribjegava vrlo naivnim raspletima s naizgled iznenadnim sretnim završetcima koji se zapravo od početka djela naslućuju jer dobri likovi u Petreša, kao i u bajkama, uglavnom žive dugo i sretno. Ti se nagli sretni raspleti obično zbivaju na blagdane, npr. na Materice, na Oce, na Božić te osobito često na Badnjak.

Premda Petrešev pjesnički opus sadrži 54 pjesme, među njima je izrazito malo pjesama s kršćanskom tematikom. To su uglavnom prigodne pjesme uz pojedine uz blagdane. Izrazito je lirski i idiličnog ugođaja pjesma „Anđeo i pastiri“, u kojoj ima i scenskih elemenata, pa se ta pjesma vjerojatno recitirala pred Božić. Kao čestitka vjerojatno se recitirala pjesma prigodnoga naslova „Čestitamo Materice“. Općenito se može reći da Petreš nije bio autor duhovne poezije. Ipak, kada se sagleda njegov književni opus u cjelini, nedvojbeno je da u okviru književnosti Hrvata u Mađarskoj pripada među autore djela nadahnutih vjerom.

Zaključne napomene

Hrvatski autori u mađarskom dijelu Bačke, koji u desetljećima pred raspadom Austro-Ugarske Monarhije te između dva svjetska rata pišu djela više ili manje vjerskoga nadahnuća, ujedno su i čuvari nacionalne svijesti manjinske zajednice kojoj pripadaju, što se jasno ogleda i u njihovim djelima, u kojima se nerijetko isprepliću vjerske i nacionalne teme. Drugim svjetskim ratom završava razdoblje u kojem se u hrvatskih pisaca u mađarskom dijelu Bačke susreću vjerske teme. U komunističkom razdoblju, osobito nakon 1948., takve teme izostaju, a nakon pada Željezne zavjese novi se preporod u tom pogledu zasad nije dogodio.

Vrela, literatura i priručnici:

- Bačić, Slaven (ur.) (2005), *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, sv. 4, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica.
- Bačić, Slaven (ur.) (2011), *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, sv. 11, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica.
- Evetović, Matija (2010), *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, NIU Hrvatska riječ, Subotica.
- Evetović Miroljub, Ante (2001), *Sabrane pjesme* (prir. Marin Mandić), Croatica, Budimpešta.
- Evetović Miroljub, Ante (2012), *Vječnosti doba* (prir. Vladan Čutura), Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata – NIU Hrvatska riječ, Subotica.
- Jelić, Mišo (2000), *Sabrana djela* (prir. Živko Mandić), Croatica, Budimpešta
- Mandić, Živko (2000a), „Pristup Miši Jeliću i njegovu stvaralaštvu“, u: Mišo Jelić, *Sabrana djela* (prir. Živko Mandić), Croatica, Budimpešta, 5.-31.
- Mandić, Živko (2000b), “Grga Andrin“, u: Mišo Jelić, *Sabrana djela* (prir. Živko Mandić), Croatica, Budimpešta, 219.-239.
- Pekić, Petar (2009), *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Hlad i Sinovi d.o.o., Zagreb.
- Petreš, Ivan (1999), *Sabrana djela* (prir. Marin Mandić), Glavnogradska hrvatska samouprava – Hrvatski znanstveni zavod, Budimpešta - Pečuh.
- Petrović, Svetozar (1986), „Stih“, u: *Uvod i književnost. Teorija i metodologija* (ur.: Zdenko Škreb, Ante Stamać), Globus, Zagreb, 283-334.
- Sekulić, Ante (1994), *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra P. E. N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb.
- Sekulić, Ante (1996), *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra P. E. N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb.
- Škreb, Zdenko (1986), „Mikrostrukture stila i književne forme“, u: *Uvod i književnost. Teorija i metodologija* (ur. Zdenko Škreb, Ante Stamać), Globus, Zagreb, 233-282.
- Šokčević, Dinko (1997), „Kratka povijest Hrvata u Mađarskoj“, u: *Tjedan Hrvata iz Mađarske. Zagreb, 16. do 22. lipnja 1997.* (ur. Hrvoje Salopek), Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 9-15.
- Velin, Stjepan (2001), „Život i pjesništvo Ante Evetovića Miroljuba“, u: Ante Evetović Miroljub, *Sabrane pjesme* (prir. Marin Mandić), Croatica, Budimpešta, 11-51.

- Vulić, Sanja (2001), „O književnom djelu i jeziku Miše Jelića“, *Osvit – časopis za književnost, kulturu i društvene teme*, Mostar, 3-4:131-149.
- Vulić, Sanja (2001), „O jeziku i o književnim djelima pisaca rođenih u Santovu u 19. stoljeću“, *Marulić - časopis za književnost i kulturu*, god. 34, Zagreb, 4: 767-769.
- Vulić, Sanja (2001), „Mišo Jelić u književnosti mađarskih Hrvata“, u: *Hrvatski iseljenički zbornik 2002* (ur. Vesna Kukavica), Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 120-131.
- Vulić, Sanja (2001-2002), „Književno djelo Ivana Petreša“, *Hrvatski znanstveni zbornik – časopis Hrvatskoga znanstvenog zavoda*, god. 4-5, Pečuh, 1-2: 189.-193.
- Vulić, Sanja (2003), „O književnom djelu Miše Jelića“, *Pogledi – Časopis za kulturu i društvena pitanja Hrvata u Mađarskoj*, god. 2, Budimpešta – Pečuh, 2: 19-28.
- Vulić, Sanja (2011), „Rodoljublje Miše Jelića“, *Šokačka rič 8. Zbornik radova Znanstvenoga skupa “Slavonski dijalekt” s međunarodnim sudjelovanjem 2010* (ur. Anica Bilić), Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 293-300.

Religious Themes in works of Croatian Writers from Hungarian part of Bačka

In this paper religious themes in works of selected Šokci and Bunjevci Croats writers born in part of Bačka that, after dissolution of the Austro-Hungarian Empire felt under Hungary, are analysed. Among these Croatian writers, who during time of the Austro-Hungarian Empire wrote works with religious themes, Grga Andrin, Šokac Croat, and Bunjevci Croats Ante Evetović Mirosljub as well as Ivan Petreš stand out. Šokac Croat Mišo Jelić wrote from between the two world wars till 1948. All mentioned authors are also guardians of national awareness of the community they belonged to, which is apparent in their works. In them religious and national themes are frequently intertwined.

Key words: Hungary, Bačka, Croats, literature, religious themes